

Lucyna Szaniawska

Biblioteka Narodowa, Warszawa

Zastosowanie formatu MARC 21 do opisu bibliograficznego dokumentów kartograficznych

Artykuł stanowi kontynuację przede wszystkim przygotowań do wspólnego utworzenia centralnego katalogu poloników kartograficznych XIX wieku. Pierwszy referat w tej sprawie był wygłoszony na XX Ogólnopolskiej Konferencji Historyków Kartografii w Polanicy-Zdroju w 2000 r. Zawierał on podstawowe propozycje sformułowane w stosunku do: zasięgu terytorialnego i chronologicznego tematu, doboru kartografików, sposobu ich opisu itp., umożliwiające ujednolicenie opisów powstałych w przyszłości w ważniejszych bibliotekach kraju¹. Na tej samej konferencji wygłoszony został referat przybliżający jej uczestnikom będącą wówczas w opracowywaniu Polską Normę PN-N-01152-5 *Opis bibliograficzny. Dokumenty kartograficzne*. Autorkami projektu normy są Maria Janowska i Lucyna Szaniawska. Norma ta w dniu 7 marca 2001 r. została ustanowiona przez Polski Komitet Normalizacyjny i stała się dokumentem obowiązującym w całym kraju.

Niejako naturalną kontynuacją podjętego wcześniej tematu jest zastosowanie tej normy przy opisywaniu map i atlasów w formacie *MARC 21* (dawniej zwanym *USMARC*). Podstawą merytorycznych ram niniejszego artykułu są informacje prezentowane w Internecie na stronach Biblioteki Kongresu, pod adresem www.loc.gov/marc/ pt. *Understanding MARC bibliographic: machine-readable cataloging*, składające się z objaśnień działania formatu *MARC*, ogólnych zasad układu i struktury pól. Korzystano również ze szczegółowych opisów zawartości każdego pola i podpola formatu zapisanych pod adresem www.loc.gov/marc/bibliographic/, pt. *MARC 21 Concise Format for Bibliographic Data*. Pomocne okazały się także przykłady polskich map udostępniane w bazie rekordów zasobu Biblioteki Kongresu oraz współpraca z pracownikami Biblioteki Narodowej nadzorującymi system *INNOPAC* lub opracowującymi rekordy innych typów dokumentów bibliotecznych.

Format *MARC 21* zbudowany jest z 999 pól. Z tej liczby zdefiniowana została mniej niż połowa pól, a do opisów poszczególnych dokumentów używa się nie

¹ L. Szaniawska, *Projekt prac nad centralnym katalogiem poloników kartograficznych XIX wieku*, [w:] *Kartografia polska XIX wieku w dorobku Bolesława Olszewicza*, „Z dziejów Kartografii”, t. 12, 2000, s. 247–249.

więcej niż trzydziestu. Co pewien czas sporządzone w 1999 r. zasady są nowelizowane, a także są definiowane dodatkowe pola, pozycje znakowe i podpola. Zasady te nie uległy jednak do dnia dzisiejszego większym zmianom, zatem napisane już w 2002 roku poniższe propozycje, uwagi i przykłady mogą być nadal wykorzystane przy sporządzaniu rekordów bibliograficznych.

Kolejno następujące po sobie pola *MARC 21* zostały połączone w grupy tematyczne (tabl. 1). Pierwsza z nich – pola sterujące są wewnętrznymi polami systemu i są wypełniane w różny sposób, w zależności od systemu przyjętego w danej bibliotece. W artykule omówione są pola od 0XX do 5XX, czyli pola, których wypełnienie jest niezbędne do sporządzenia rekordu bibliograficznego. Omówione zasady i przykłady podawane są dla trzeciego stopnia szczegółowości opisu, czyli obejmującego wszystkie strefy zdefiniowane w normie oraz wszystkie pola i podpola używane przy sporządzaniu rekordu opisywanej jednostki bibliotecznej. Schematy struktury pól (006–045) składających się z pozycji znakowych zawierają zakodowane informacje zapisane także w polach 2XX–5XX. Każdy schemat budowy pola (z zakresu 2XX–5XX) zaopatrzone w informacje o powtarzalności (P) lub niepowtarzalności (NP) podpól, a także porównano z odpowiednim schematem strefy zawierającym: nazwy elementów, ich kolejność i znaki umowne zalecane w przytoczonej wyżej normie PN-N-01152-5.

Tablica 1. Struktura formatu *MARC 21* – etykiety grup pól

POLA STERUJĄCE – systemu INNOPAC lub innego	
006–045	Pola kontrolne MARC – z kodowanymi informacjami
1XX	Hasła główne
<u>Opis bibliograficzny</u>	
2XX	Tytuły, wydanie, dane matematyczne, adres wydawniczy
3XX	Opis fizyczny
4XX	Serie – map, atlasów, mapy wieloarkuszowe
5XX	Uwagi
6XX	Hasła przedmiotowe
700–75X	Hasła dodatkowe – nazwy osobowe, ciała zbiorowe, imprezy itp.
76X–79X	Pola łączące – serii głównej, podserii, współwydanie itp.
800–830	Hasła dodatkowe serii – map, atlasów, mapy wieloarkuszowej
85X	Lokalizacja – instytucja, sygnatura, dostęp itp.
9XX	Pola lokalne biblioteki

W artykule nie omawiam kilku pól, które są używane m.in. w Bibliotece Narodowej. Są to pola: 015 – Numer bibliografii narodowej, 020 – Numer ISBN, 040 – Źródło katalogowania, 041 – Kod języka, 044 – Kod kraju wydawcy, 045 – Data lub okres treści mapy. Pola te wypełnia się analogicznie jak przy rekordzie książek, czyli informacje o nich należy zaczerpnąć z doświadczeń własnej biblioteki. Przykłady rekordów map w bazie Biblioteki Kongresu wskazują, że pole 041 wypełnia się, jeśli mapa posiada legendę i teksty towarzyszące nie tylko w języku treści mapy. Także z przykładów w bazie Biblioteki Kongresu

wynika, że pole 045 wypełnia się w przypadku map historycznych. Nie omówiono także pola 043 – Kod obszaru geograficznego (Geographic Area Code) używanego przez Bibliotekę Kongresu, a w BN nie stosowanego. Z przykładów występujących w bazie Biblioteki Kongresu wynika, że stosuje się go w przypadku m.in. zmian nazw politycznych i zasięgu granic, np. Mapa Galicji otrzymuje kod **la pl la un**, czyli kody Polski i Ukrainy.

Jako pierwsze z *MARC 21* omawiam kontrolne pole 006 – Ogólnej informacji dokumentu elektronicznego, którego podstawową część stanowi dokument kartograficzny (tabl. 2). W pozostałych polach kontrolnych, w polach haseł 1XX oraz od pola 245 – Tytuł i oznaczenie odpowiedzialności do 300 – Opisu fizycznego podaje się dane dla dokumentu elektronicznego. Najważniejszą pozycją znakową do wypełnienia w nim jest 00 – typ rekordu. W przypadku dokumentu kartograficznego należy wpisać kod o wartości **e** – dla dokumentów drukowanych lub **f** – dla dokumentów rękopiśmiennych. Kolejne pozycje znakowe tego pola są wypełniane identycznie jak odpowiadające im w polu 008 (omówione poniżej), których używa się dla wszystkich typów dokumentów bibliotecznych. W tablicy 2 (a także w pozostałych) podano tylko wybrane opcje; pozostałe są wymienione w instrukcji *MARC 21* na przytoczonych wyżej stronach Biblioteki Kongresu.

Tablica 2. 006 – Kodowanie cechy dokumentu (P)

00	typ rekordu	e – dokument kartograficzny
02	rzeźba terenu 1	a – poziomicę
03	rzeźba terenu 2	b – cieniowanie
04	rzeźba terenu 3	c – warstwiec barwne
05	rzeźba terenu 4	g – punkty wysokości
06	odwzorowanie	xx – inne
07	niezdefiniowane	(lub spacja)
08	typ dokumentu kartograficznego	a – mapa luźna
09	niezdefiniowane	(lub spacja)
10	publikacja rządowa	s – wojewódzkie, gminne
11	forma dokumentu	a – mikrofilm
12	niezdefiniowane	(lub spacja)
13	indeks	0 – brak indeksu
14	niezdefiniowane	(lub spacja)
15	specjalna forma dokumentu 1	k – kalendarz
16	specjalna forma dokumentu 2	r – luźne kartki

Pole 007 zawiera opis cech fizycznych dokumentu zapisanych w formie kodów – znaków literowych (liter alfabetu łacińskiego). Wypełniane jest niezależnie przez wszystkie zbiory specjalne (tabl. 3). Uwzględnia ono wiele cech charakterystycznych opisywanego obiektu zapisanych także w polach opisu bibliograficznego: 300 – Opisu fizycznego i 500 – Uwag ogólnych. W tym polu, w pozycji znakowej 00 dokumenty kartograficzne zostały podzielone na dwie

kategorie: **a** – mapy i pozostałe dokumenty kartograficzne nie będące globusami oraz **d** – globusy. Dalsze pozycje znakowe wypełniane są dwutorowo.

W przypadku kategorii pierwszej w pozycji znakowej 01 zapisuje się kody przynależne odpowiednim rodzajom dokumentów kartograficznych: **d** – atlas; **g** – diagram; **j** – mapa (zapisana na powierzchni płaskiej); **k** – profil; **q** – model trójwymiarowy, mapa plastyczna; **r** – obraz mapy nie posiadający postaci fizycznej; **s** – blokdiagram profilowy; **u** – niewyszczególniony dokument; **y** – panorama lub widok; **z** – inny rodzaj dokumentu kartograficznego nie będącego globusem. Przykładowy zapis z tej kategorii: **ad** – oznacza atlas będący zbiorem map; **aj** – po prostu mapa; **ak** – profil, np. geologiczny; **az** – mapa z lotu ptaka

W kategorii drugiej – globusy w pozycji znakowej 01 zapisuje się kody przynależne odpowiednim rodzajom globusów: **a** – globus nieba; **b** – planety (oprócz Ziemi) lub księżycy (ale nie ziemskiego); **c** – globus Ziemi; **e** – globus Księżyca (ziemskiego); **u** – niewyszczególniony dokument; **z** – inna sferyczna prezentacja. Przykładowy zapis z tej kategorii: **da** – globus nieba; **db** – globus Europy (jednego z księżyców Jowisza); **dz** – sfery armilarne.

Kolejne pozycje znakowe: 02, 03, 04 i 05 wypełnia się stosunkowo prosto i jednakowo dla obu kategorii (tabl. 3). Zawierają one kody odnoszące się do danych o kolorach rysunku dokumentu, o nośniku, na jakim został wykonany, o sposobie reprodukcji itp.

Tablica 3. 007 – Kodowany opis fizyczny (P)

MAPY, ATLASY				
00	kategoria dokumentu			a – mapa lub atlas
01	rodzaj dok. kart.			d – atlas (g – diagram; j – mapa; k – profil itp.)
02	niezdefiniowane			(l lub spacja)
03	kolor			c – wielobarwny (a – jednobarwny)
04	nośnik			a – papier (b – drewno; c – kamień; d – metal itp.)
05	typ reprodukcji			f – faksymile (n – nie dotyczy; z – inny itp.)
06	szczegóły produkcji/reprodukcji			a – niebieskodruk (b – foto; d – film; z – inny itp.)
07	pozytyw/negatyw			n – nie dotyczy (a – pozytyw; b – negatyw itp.)
GLOBUSY				
00	kategoria dokumentu			d – globus
01	rodzaj dokumentu kartograficznego			a – nieba (b – planety lub jej księżycy; c – Ziemi itp.)
02	03	04	05	– tak samo jak mapy

Pole 008 zawiera ogólne informacje o katalogowanym obiekcie, podzielone na 40 pozycji znakowych. Każdy typ dokumentów ma po kilka niezależnych pozycji wypełnianych tylko dla niego, pozostałe pozycje znakowe posiadają wspólne kody stosowane dla różnych typów dokumentów bibliotecznych. Numery pozycji znakowych zdefiniowane przez Bibliotekę Kongresu nie pokrywają się z analogicznymi pozycjami prezentowanymi na ekranie przez używany w Bibliotece Narodowej system INNOPAC. W związku z tym ogólnie dostępny

numer pozycji znakowej z Biblioteki Kongresu podano jako pierwszy, a w nawiasie kwadratowym numer BN. W konkretnej bibliotece może być jeszcze inna prezentacja kodów pola 008, np. w tablicy bez użycia oznaczenia numerami. Niezależnie od sposobu i kolejności wyświetlania na ekranie należy wypełnić poszczególne pozycje znakowe.

Pierwsze sześć pozycji znakowych w Leaderze (tabl. 4) zapisane jest w systemie INNOPAC w etykiecie rekordu i po jej uprzednim wypełnieniu automatycznie jest w 008 wypełniane przez system. Jeżeli to nie zadziała, można po otwarciu pola 008 wpisać w pozycję [02] kod **e** – dokument kartograficzny drukowany lub **f** – dokument rękopiśmienny, zapamiętać i następuje automatyczna zmiana na właściwy dla kartografików zestaw pozycji znakowych. W MARC 21 Biblioteki Kongresu te sześć pierwszych pozycji jest zapisane w „Leader”, z następującą numeracją: 05 – Record status = [01] status rekordu (zob. tabl. 4); 06 – Type of record = [02] typ rekordu; 07 – Bibliographic level = [03] jednostka opisu; 08 – Type of control = [06] typ kontroli; 17 – Encoding level = [04] poziom rekordu; 18 – Descriptive cataloging form = [05] forma opisu.

W pozycji [02] – typ rekordu, obok **e** i **f** jest też kod **k** – zdefiniowany przez Bibliotekę Kongresu jako „two-dimensional nonprojectable graphic” i z wyliczonymi rodzajami dokumentów, m.in. charts – szkice (nie mapy morskie) oraz postcards – karty pocztowe. Dla dokumentów kartograficznych nigdy nie wpisuje się kodu **k**. Jeżeli treścią karty pocztowej jest mapa, to w polu 008 w pozycji [02] wpisujemy kod **e**, a w pozycji 33–34 [25–26] kod **j**.

Następne pozycje znakowe 00–05, 06, 07–10, 11–14 wypełniane są dla wszystkich typów dokumentów i dotyczą dat zapisu rekordu oraz dat związanych z samym dokumentem. Pozycje 15–17 zawierają dwuliterowy kod kraju, na terenie którego w chwili katalogowania znajduje się miejsce powstania dokumentu. Kody te należy podawać wg Polskiej Normy PN-ISO 3166:1998 *Kody nazw krajów*. Pozycje od 18 do 21 opisują rzeźbę terenu zapisaną także w polu 500 – Uwag ogólnych. W każdej pozycji wpisuje się jednoliterowy kod, w kolejności zależnej od jego wagi dla prezentacji rzeźby na mapie. Maksymalnie można oznaczyć 4 cechy rysunku rzeźby następującymi kodami: **a** – poziomice; **b** – cieniowanie; **c** – hipsometria i batymetria barwna; **d** – metoda kreskowa; **e** – batymetria/punkty głębokości; **f** – linie szkieletowe; **g** – punkty wysokości; **i** – znaki obrazkowe, np.: kopczyki; **j** – formy krajobrazu; **k** – izobaty; **m** – rysunek skał; **z** – inny sposób prezentacji rzeźby.

Pozycje 22–23 obejmują informacje zapisane jako cytat z mapy w polu 255 – Danych matematycznych w podpolu **b** i dotyczą odwzorowania mapy. Biblioteka Kongresu proponuje 43 rodzaje odwzorowań kodowanych podwójnymi znakami literowymi plus kod **zz** – inne. Bez wątplenia reprezentują one siatki najczęściej używane w Stanach, ale mapy produkowane i zbierane w Polsce najczęściej mają inne odwzorowania. Stąd te pozycje znakowe będą rzadko używane. Raczej przewidują odpowiedni zapis jedynie w polu 255.

Tablica 4. 008 – Kodowanie cechy dokumentu (NP)

Leader [01]	status rekordu	n – nowy (a – zmiana poziomu katalogowania itp.)
Leader [02]	typ rekordu	e – drukowany dok. kart. (f – rękop.; m – dok. elektr.)
Leader [03]	jednostka opisu	m – monografia (a – część mon.; b – część serii itp.)
Leader [04]	poziom rekordu	(spacja) – III stopień opisu (7 – minimalny opis itp.)
Leader [05]	forma opisu	i – ISBD (a – AACR 2; u – nieznana itp.)
Leader [06]	typ kontroli	(spacja) – nie ma specjalnego (a – archiwalna kontrola)
00–05 [07]	data zapisu rekordu	010927
06 [08]	charakter daty dok. kart.	s – pojedyncza (d – od-do itp.)
07–10 [09]	data 1	1863 – data powstania lub data początkowa powstania
11–14 [10]	data 2	1870 – data końc. powstania (9999 – nadal wydawany)
15–17 [11]	kraj powstania dok. kart.	pl – Polska (at – Austria; de – Niemcy itp.)
18 [12]	rzeźba terenu 1	d – metoda kreskowa (spacja – brak itp.)
19 [13]	rzeźba terenu 2	(spacja)
20 [14]	rzeźba terenu 3	(spacja)
21 [15]	rzeźba terenu 4	(spacja)
22–23 [16]	odzworowanie	(spacja, spacja) – nie jest zapisane na dok. kart.
24 [17]	niezdefiniowane	(lub spacja)
25 [18]	typ dok. kart.	a – mapa (b – seria map; c – mapa z serii; e – atlas itp.)
26–27 [19]	niezdefiniowane	(lub spacja)
28 [20]	publikacja urzędowa	f – urzędów centralnych (z – inna itp.)
29 [21]	forma dokumentu	s – elektroniczna (f – Braille itp.)
30 [22]	niezdefiniowane	(lub spacja)
31 [23]	indeks	1 – jest indeks lub spis (gazetteer)
32 [24]	niezdefiniowane	(lub spacja)
33 [25]	specjalna forma dok. 1	j – karta pocztowa (n – gra; 1 – puzzle itp.)
34 [26]	specjalna forma dok. 2	z – inna
35–37 [27]	język dok. kart.	pol – polski (cze – czeski; eng – angielski itp.)
38 [28]	modyfikacje rekordu	o – całkowita zmiana (s – pomniejszona itp.)
39 [29]	źródło katalogowania	n – inne (spacja – agencja narodowej bibliografii)

Pozycja 25 oznaczana jest jednoznakowym kodem literowym i podaje informacje o rodzaju dokumentu kartograficznego: **a** – pojedyncza mapa; **b** – seria map lub mapa wieloarkuszowa; **c** – mapa z serii lub arkusz mapy wieloarkuszowej; **d** – globus; **e** – atlas; **f** – samodzielna mapa dołączona jako suplement do dzieła; **g** – mapa dołączona do dzieła oprawiona razem z nim, np. mapa atlasowa, mapa tekstowa; **u** – nieznana zamierzona forma wydawnicza; **z** – inna.

Pozycja 28 – Publikacja urzędowa, w Bibliotece Narodowej przy opisywaniu książek nie jest stosowana. Biblioteka Kongresu używa następujące 11 pozycji znakowych: (**spacja**) – publikacja nieurzędowa; **a** – terytorium autonomicznego (np. Autonomiczna Republika Krymu); **c** – regionu na poziomie gmin lub powiatów; **f** – urzędu centralnego; **i** – międzynarodowa, międzyrządowa; **l** – urzędu lokalnego (na szczeblu powiatu, gminy, miasta); **m** – regionu na poziomie województw; **o** – urzędowa publikacja na nieokreślonym szczeblu; **s** – urzędu na szczeblu wojewódzkim; **u** – nie wiadomo, czy publikacja jest urzędowa; **z** – inna. Informacje zawarte w tej pozycji wydają się być ważne, gdyż duża część map wydawana jest przez urzędy centralne i regionalne, tzn. przez Główny Urząd

Geodezji i Kartografii, Zarząd Geografii Wojskowej WP, Główny Urząd Statystyczny, miasta, gminy itp.

Pozycja 29 – Sposób zapisu / druku dokumentu kartograficznego, zawiera 8 propozycji: (**spacja**) – inna; **a** – mikrofilm; **b** – mikrofisz; **c** – mikrokarta; **d** – druk z dużymi literami; **f** – druk alfabetem Braille’a; **r** – standardowy druk; **s** – forma elektroniczna. Ze względu na możliwość zakodowania informacji o występowaniu w dokumencie zapisu informacji alfabetem Braille’a jest to dość ważna pozycja znakowa. Powtórzyć ją należy w polu 500 – Uwagi ogólne. W Polsce od kilkunastu lat Główny Urząd Geodezji i Kartografii wydaje mapy tyflogiczne dla niewidomych.

W pozycji znakowej 31 wpisuje się zakodowaną informację o dołączonym do mapy czy atlasu spisie nazw geograficznych albo dołączonym do planu miasta spisie ulic. Brak takiego indeksu oznacza się **0**, zaś jego występowanie kodem **1**.

Ostatnie dwie pozycje znakowe w polu 008, które są niezależnie wypełniane w zbiorach kartograficznych, to pozycje 33–34 o szczególnym charakterze przedmiotu opisu: (**spacja**) – brak specjalnej cechy; **e** – rękopis; **j** – karta pocztowa, obrazek; **k** – kalendarz; **l** – puzzle; **n** – gra; **o** – mapa ścienna; **p** – karty do gry; **q** – mapa z drukiem dużymi literami (dla niedowidzących); **r** – pojedyncza kartka; **z** – inny. Kody w nich zawarte można w miarę potrzeby łączyć w parę, np.: **eo** – rękopiśmienna mapa ścienna lub **no** – mapa ścienna jako gra. Niektóre z tych informacji, np. mapa ścienna, są dla opisu dokumentu kartograficznego bardzo ważne i dlatego należy je powtórzyć. Jedynym miejscem, gdzie można to zrobić, jest pole 500 – Uwag ogólnych. Mapy tu odnotowane, oprócz map ściennych, są najczęściej w zbiorach bibliotecznych zaliczane do szeroko pojętej grupy „Varia”.

Pole 034 zawiera zapisane w postaci kodowanej (tabl. 5) dane matematyczne powtórzone w polu 255, należącym do bibliograficznej części rekordu dokumentu kartograficznego.

Wypełnianie pola rozpoczyna się od zapisania odpowiednich wskaźników. Według definicji sformułowanej przez Bibliotekę Kongresu w instrukcji „Understanding MARC Bibliographic, Machine-Readable Cataloging” w części III „USMARC Terms and Their Definitions” jest to dwuznakowa pozycja, używana łącznie lub oddzielnie do określenia pewnej cechy dokumentu. Wyrażona może być literą lub cyfrą. W przypadku, jeśli wskaźnik jest niezdefiniowany, wartość jego jest wyrażona spacją. Wskaźnik zapisywany jest po trzycyfrowej etykiecie pola. Nazywany jest wskaźnikiem pierwszym, a kolejny drugim. Są one identyfikowane przez system i służą w procesie sortowania. W niektórych polach wskaźniki nie są stosowane.

Omawiane pole zawiera zdefiniowane dwa wskaźniki: pierwszy dotyczący występowania skali, drugi z kodowaną informacją o zasięgu mapy. Drugi wskaźnik jest wypełniany tylko w przypadku map nowoczesnych, z danymi do określania położenia GPS; w przypadku map wydawanych przez Wojskowe Zakłady Kartograficzne służy do tego celu narysowana i opisana siatka współrzędnych geograficznych układu WGS 84.

Tablica 5. 034 – Kodowane dane matematyczne (P)

WSKAŹNIKI	pierwszy	występowanie skali
	0	skala nieokreślona
	1	skala pojedyncza
	3	kilka skal
	drugi	typ zasięgu mapy
	(spacja)	niestosowany
	0	współrzędne prostokątne GPS zasięgu mapy
	1	współrzędne prostokątne GPS wyciętego fragmentu mapy

PODPOLA

- | a** Rodzaj skali (NP)
a – skala liniowa; b – skala kątowna (mapy nieba); z – inny rodzaj skali
- | b** pozioma skala liniowa (P)
- | c** pionowa skala liniowa (P)
- | d** współrzędne geograficzne zasięgu zachodniego mapy (NP)
- | e** współrzędne geograficzne zasięgu wschodniego mapy (NP)
- | f** współrzędne geograficzne zasięgu północnego mapy (NP)
- | g** współrzędne geograficzne zasięgu południowego mapy (NP)
- | h** skala kątowna (mapy nieba) (P)
- | j** deklinacja – zasięg północny mapy (NP)
- | k** deklinacja – zasięg południowy mapy (NP)
- | m** rektascensja – zasięg wschodni mapy (NP)
- | n** rektascensja – zasięg zachodni mapy (NP)
- | p** punkt równonocy (NP)
- | s** współrzędne prostokątne GPS zasięgu – szer. geogr. (P)
- | t** współrzędne prostokątne GPS zasięgu – dł. geogr. (P)

analogiczne informacje w polu 255

– np.: **1_ | a a | b 100000 | c 50000**

NORMA ISBD

Oznaczenie skali, podziałki liniowe ; oznaczenie odwzorowania (oznaczenie współrzędnymi zasięgu mapy ; oznaczenie równonocy)

W tablicy 5 zostały wymienione wszystkie etykiety podpól proponowanych do wypełnienia przez Bibliotekę Kongresu. W podpolach od **b** do **g** oraz **s** i **t** podawane są dane dotyczące map Ziemi lub powierzchni innego ciała niebieskiego. Podpola od **h** do **p** zarezerwowane są dla kodowanej informacji o mapach przedstawiających sklepienie niebieskie.

Po polach kodowanych następują, nie omawiane w referacie, pola hasła głównego. Kolejne pola rozpoczynają właściwą część opisu bibliograficznego. Spośród pól przeznaczonych przez *MARC 21* do tego celu, pola od 20X do 24X są polami zapisywania różnych odmian tytułów oraz danych bezpośrednio z nimi związanych. Część z tych pól, jak 210 czy 222, jest stosowana przy tworzeniu rekordów jedynie wydawnictw ciągłych.

Pole 242 dla dokumentów kartograficznych (tabl. 6) będzie raczej używane rzadko. Zawiera ono tłumaczenie tytułu oryginalnego utworzone przez katalogującego. Może być jednak bardzo pomocne szczególnie w przypadku tytułów

zapisanych w języku obcym, np.: o małym zasięgu terytorialnym, słabo znanym w Polsce lub jeśli tytuł dokumentu jest bardzo zawiły i nie dość jasno określa przedstawiany obszar. Wskaźniki i podpole w tym polu są tak samo zdefiniowane jak w polu 245 (por. tabl. 7) zawierającym tytuł właściwy. W Bibliotece Narodowej nie stosuje się tego pola. Informacje, które mogłyby być w nim zawarte, wpisuje się w pole 246 – Wariant tytułu; podpole 3 – Inny tytuł (por. tabl. 9).

Tablica 6. 242 – Tytuł przetłumaczony przez katalogującego (P)

WSKAŹNIKI	pierwszy	występowanie skali
	0	nie tworzy się dodatkowego tytułu
	1	tworzy się także tytuł w polu 245 lub 246
	drugi	
	0–9	liczba znaków pomijanych przy szeregowaniu
PODPOLA		
a Tytuł przetłumaczony (NP) b ciąg dalszy tytułu (NP)		
c pozostałe elementy strefy tyt. i oznaczenia odpowiedzialności		
. n oznaczenie części (P) , p tytuł części (P) y kod języka tłumacz. dzieła (NP)		
NORMA ISBD		
Tłumaczenie tytułu właściwego : dodatek do tytułu , oznaczenie części . tytuł części / pierwsze oznaczenie odpowiedzialności , następne oznaczenie odpowiedzialności		

W polu 245 wpisywane są dane przejmowane z całego dokumentu kartograficznego, jedynie w uwagach w polu 500 dodaje się informację, z jakiej jego części pochodzą dane. W polu (tabl. 7) używane są dwa wskaźniki: pierwszy dotyczący tworzenia lub nie dodatkowej możliwości do wyszukiwania rekordu; drugi mówiący o liczbie znaków pomijanych przy sortowaniu – stosowany w przypadku języków, w których używa się rodzajników rozpoczynających tytuł dokumentu, np. The, La, Das.

Tablica 7. 245 – Tytuł i oznaczenie odpowiedzialności (NP)

WSKAŹNIKI	pierwszy	
	0	nie tworzy się dodatkowego tyt.
	1	tworzy się dodatkowy tyt. w polu 242 lub/i 246
	drugi	
	0–9	liczba znaków pomijanych przy szeregowaniu
PODPOLA		
a Tytuł (NP) [h Określenie typu dok. (NP)] b ciąg dalszy tyt. (NP)		
. n oznaczenie części (P) , p tytuł części (P) / c oznaczenie odpowiedzialności (NP).		
<u>pole kończy się kropką</u>		
n i p – informacje także w polu 440 lub 490		
NORMA ISBD		
Tytuł właściwy [określenie typu dokumentu] = tytuł równoległy : dodatek do tytułu		
. oznaczenie części , tytuł części / pierwsze oznaczenie odpowiedzialności ; następne oznaczenie odpowiedzialności.		

Rekord sporządzany jest według zasad podanych w normie na opis bibliograficzny dokumentu kartograficznego w strefie pierwszej tytułu i oznaczenia odpowiedzialności. Całość pola cytowanego tytułu i autora podzielona jest na podpola, analogiczne do elementów opisów w normie, rozpoczynające się tymi samymi znakami umownymi. W tablicy 7 pominięto podpole **f** – datę powstania dokumentu ze względu na rzadkość ich występowania na współczesnych mapach. Na mapach i atlasach rękopiśmiennych oraz wydanych do początku XX w. często przy nazwisku autora wraz z jego funkcją pojawia się data związana z tworzeniem, np.: rysował K. Obuchowski – Płock 1907 r.; C.W. Oesfeld (rys.), W. Voss (ryt.) w 1829 r. uzupeł. W. Hammer w 1838 r.

Uzupełnieniem tablicy 7 jest tablica 8. Zawiera ona dodatkowe informacje dotyczące doboru tytułu i oznaczenia odpowiedzialności w przypadku m.in. dokumentów współwydanych, arkuszy mapy wielosekcyjnej stanowiących samodzielne jednostki biblioteczne oraz serii map. Zalecenia w tablicy bazują na zaleceniach Polskiej Normy *Opis bibliograficzny. Dokumenty kartograficzne* zawartych w rozdziale 4 „Budowa opisu” oraz na instrukcji opracowanej przez Zofię Byczkowską *Opis książki w formacie USMARC. Instrukcja wypełniania rekordu bibliograficznego i rekordu zasobu w systemie INNOPAC* omawiającej zasady wypełniania podpól w polu 245 dla książki jednotomowej, dla pracy współwydanej i książki wielotomowej. Do zrozumienia istoty doboru sposobu zapisu tytułu mogą okazać się przydatne przykłady podane w normie w „Załączniku B” w podpunktach B.2 Opis wieloczęściowego dokumentu kartograficznego – przykłady do wzoru 2 i 3 oraz B.2.3. Opis pojedynczej części – przykłady do wzoru 4 i 5.

Kolejna tablica 9 zawiera informacje o innych, poza wybranym przez katalogującego jako główny – właściwy, tytułach znajdujących się w katalogowanym dokumencie kartograficznym. Warto przypomnieć, że współczesne zarówno zalecenia normy ISBD CM (przygotowane przez IFLA), jak i Polska Norma nie dają pierwszeństwa żadnemu tytułowi zapisanemu na dokumencie. Wybór należy całkowicie do katalogującego!

Tytuły wpisane do pola 246 to tytuły wariantowe (inaczej tytuły odmienne) i wprowadza się je jedynie, gdy różnią się zasadniczo od tytułu właściwego, najczęściej w przypadku, gdy rozpoczynają się od nazwy geograficznej określającej obszar prezentowany przez mapę. Wtedy może taki tytuł lepiej służyć do wyszukiwania niż tytuł wpisany w pole 245. Podpole (spacja) – inna informacja, oprócz wpisywania, jak zaznaczono wcześniej, tłumaczonego tytułu można wykorzystywać do wprowadzenia tytułu sztucznego.

Dwa przykłady wykorzystania pola 246 podane są na końcu artykułu. W przykładach 1 i 2 wpisano tytuły okładowe, a w przykładzie 2 tytuł spisany znad ramki mapy. Dwa pierwsze zapisano, gdyż pomijając kilka początkowych wyrazów – m.in. nazwiska autorów map, rozpoczynały się od nazwy geograficznej. W trzecim przykładzie spisano tytuł znad ramki mapy, który był wyraźnie graficznie wyróżniony i mógł być przez innego katalogującego uznany za tytuł wła-

ściwy. Zrobiono to, aby umożliwić jednoznaczną identyfikację opisywanej mapy z być może identyczną mapą przechowywaną w innej bibliotece. Choć w zasadzie w trzecim przypadku można było zrezygnować z wypełniania pola 246.

Tablica 8. Mapy współwydane

– POD WSPÓLNYM TYTUŁEM

- A) MAPY GŁÓWNE – jako tytuł właściwy zapisujemy tytuł wspólny, np.: Polska. Dodatkowe informacje w polu 505 – wskaźnik 0 [Zawiera:] |a Polska : mapa fizyczna ; Polska : mapa administracyjna.
- B) MAPA GŁÓWNA + MAPY POBOCZNE – jako tytuł właściwy zapisujemy tytuł wspólny, czyli mapy głównej, np.: Mapa Galicji. Tytuły map pobocznych w polu 505 – wskaźnik 8 – tytuł, skalę i wymiary dla każdej mapy.

– BEZ WSPÓLNEGO TYTUŁU, gdy map jest nie więcej niż 3.

Zapisujemy tytuły indywidualne poszczególnych map wraz z oznaczeniem odpowiedzialności. Dodatkowe informacje w polach 501.

ARKUSZ MAPOWY, MAPA Z ATLASU, MAPA Z SERII

- A) Z TYTUŁEM NIEZALEŻNYM OD CAŁOŚCI – w podpolach |a, |b, |c zapisujemy tytuł i oznaczenie odpowiedzialności związane z danym arkuszem, w podpolu |v oznaczenie części (nr, paginacja), w polu 440 lub 490 – tytuł i oznaczenie odpowiedzialności związane z całością.
- B) BEZ TYTUŁU lub Z TYTUŁEM ZWIĄZANYM Z CAŁOŚCIĄ – w podpolach |a, |b, |c zapisujemy tytuł i oznaczenie odpowiedzialności związane z całością, w podpolu |n oznaczenie części, w podpolu |p tytuł części.

MAPA WIELOARKUSZOWA, ATLAS, np. sztuczny, SERIA MAP

- A) MAPA SKOMPLETOWANA (pole 300 |a 150 arkuszy lub 150 map) w podpolach |a, |b, |c elementy całości, w podpolu |n oznaczenie pierwszego i ostatniego arkusza, np.: arkusz 1 – 250; Pas 25 – Pas 57, Słup 25 – Słup 46
- B) MAPA NIESKOMPLETOWANA, bo np.: nadal wyd. (pole 300 |a arkusze lub mapy) w podpolach |a, |b, |c elementy całości, w podpolu |n oznaczenie ilości arkuszy.

W wyżej omówionych przykładach nie zastosowano jeszcze jednej możliwości, która przy wypełnianiu rekordów dla kartografików wydaje się bardzo pomocna i ułatwiająca rozpoznanie rodzaju tytułu. Mianowicie nie wypełniono podpolu i – treść wyrażenia wprowadzającego, gdzie można, a raczej należy zapisać wyrażenie, np.: tytuł okładowy lub tytuł znad ramki mapy, lub też tytuł z verso mapy, czyli miejsca charakterystyczne dla zapisywania tytułów na dokumencie kartograficznym, a nieuwzględnione w wskaźniku drugim – rodzaj tytułu. Wówczas w polu 500 – Uwagi ogólne, można pominąć zapis o miejscu występowania wariantu tytułu. Oto przykład z instrukcji Biblioteki Kongresu: 246 1(spacja) |i Panel title:|a Welcome to big Wyoming.

Tablica 9. 246 – Wariant tytułu (P)

WSKAŹNIKI	pierwszy	
	0	nie tworzy się dodatkowego tyt., ale generuje uwagi
	1	tworzy się dodatkowy tyt. i generuje uwagi
	2	nie tworzy się dodatkowego tyt., ani generuje uwag
	3	tworzy się dodatkowy tyt., ale nie generuje uwag
	drugi	– rodzaj tytułu
(spacja) – inna informacja;	0 – część tytułu;	1 – tytuł równoległy;
2 – tytuł wyróżniający;	3 – inny tytuł;	4 – tytuł okładowy;
5 – tytuł z frontyspisu;	6 – tytuł nagłówkowy;	7 – tytuł z żywej paginy;
8 – tytuł grzbietowy		
PODPOLA	 a, b, h, n – tak jak w polu 245	
	 i treść wyrażenia wprowadzającego (NP) a Tytuł [skrótowy] (NP)	
	: b dodatek do tytułu (NP) n oznaczenie części (P) g informacje różne (NP)	
– np.: 04 i Tyt. okł.: a Polska : b mapa administracyjna		

W tablicy 10 przedstawiono schemat pola 250 – Wydania, które nie posiada zdefiniowanych wskaźników. Zbudowane jest z dwóch podpól. Drugie z nich **b** w zależności od zawartości poprzedzone jest ukośnikiem, gdy zawiera oznaczenie odpowiedzialności, lub znakiem równości, gdy rozpoczyna się równoległym oznaczeniem wydania. Przy wypełnianiu tego pola warto jeszcze pamiętać, że jego oznaczeniem może być także data wydania, np.: wyd. z r. 1850; wyd. na rok 2000/2001; spr. w 1932, uzup. w 1938 – a nie tylko liczba porządkowa. Pozostałe informacje o zawartości merytorycznej tego pola można znaleźć w Polskiej Normie *Opis bibliograficzny. Dokumenty kartograficzne*.

Tablica 10. 250 – Wydanie (NP)

WSKAŹNIKI – niezdefiniowane
PODPOLA
 a oznaczenie wydania (NP)
/ lub = b uzupełnienia – oznaczenie odpowiedzialności, aktualizacja związana z konkretnym wydaniem (NP).
– np.: a Wyd. 4 / b red. wyd. Jan Kowalski.
<u>pole kończy się kropką</u>
NORMA ISBD
Oznaczenie wydania / pierwsze oznaczenie odpowiedzialności ; następne oznaczenie odpowiedzialności, dodatkowe oznaczenie wydania.

Tablica 11. 255 – Dane matematyczne (P)

WSKAŹNIKI – niezdefiniowane

PODPOLA

|a oznaczenie skali (NP) ; |b oznaczenie odwzorowania (NP)
 (|c oznaczenie współrzędnych)
 (|d oznaczenie stref (NP) |e oznaczenie punktu równonocy)
 |f pary współrzędnych prostokątnych GPS zasięgu mapy (NP)
 / |g pary współrzędnych prostokątnych GPS wyciętego fragmentu mapy (NP).
pole kończy się kropką

NORMA ISBD

Oznaczenie skali, podziałka liniowa ; oznaczenie odwzorowania
 (oznaczenie współrzędnych zasięgu mapy E – W / N – S)

Oznaczenie skali kątovej ; oznaczenie odwzorowania
 (oznaczenie stref RA od do / Dekl. + do – ; oznaczenie punktu równonocy).

Pole 255 – Dane matematyczne zawiera informacje przedstawione w polu 034 w formie kodowanej i podaje się w nim informacje zdefiniowane w Polskiej Normie *Opis bibliograficzny. Dokumenty kartograficzne*, w strefie 3. W tym miejscu chciałabym zasygnalizować pewne zmiany. Niestety, norma powstawała przed rokiem 2000, gdy jeszcze nie produkowano map zawierających dane służące do określania położenia. Od tego roku Wojskowe Zakłady Kartograficzne wydają mapy z siatką współrzędnych geograficznych w układzie WGS 84, umożliwiającą nie tylko określenie pozycji obserwatora, ale także określenie współrzędnych zasięgu mapy, nazywanych przez Bibliotekę Kongresu w następujący sposób: w podpolu **f** – „Outer G-ring coordinate pairs” oraz w podpolu **g** – „Exclusion G-ring coordinate pairs”. Od momentu, gdy mapy z siatką trafiły do rąk katalogujących, można było rozpocząć wypełnianie tych dwu podpól. Wyjaśnienie podpoła **f** znajdujące się w tablicy 11, wydaje się jasne i wypełnia się je analogicznie jak podpole **c** – omówione w Polskiej Normie. Kłopot może nastęrczać jedynie podpole **g** i do tej pory niespotykana jego zawartość, czyli sformułowanie „wyciętego fragmentu”. Chodzi o ten fragment prostokąta (na ogół format mapy jest prostokątem), który został zabrany z treści mapy przez zajęcie go kartuszem tytułowym, legendą lub jakimiś tekstami towarzyszącymi mapie. Wartości obu zasięgów podajemy za pomocą współrzędnych geograficznych, analogicznie jak w podpolu **c**. Poza tym pole 255 wypełnia się stosunkowo łatwo, tym bardziej, że wszystkie niezbędne informacje oraz szczegółowe przykłady można znaleźć w cytowanej tu już wielokrotnie Polskiej Normie.

Pole 260 (tabl. 12), podobnie jak pole 250, przy opisywaniu bieżącej produkcji kartograficznej wypełnia się analogicznie jak w przypadku innych druków zwartych. W Bibliotece Narodowej osoby katalogujące książki obce i polskie publikowane od 1999 r. w zasadzie nie podają informacji związanych z drukiem.

W przypadku dokumentów kartograficznych nie wydaje się być to uzasadnione, nie tylko w stosunku do dokumentów drukowanych, ale także do rozpowszechnianych w formie elektronicznej lub zapisanych na CD-ROM-ie. W Polskiej Normie ustanowione przepisy są bardzo klarowne i stosowane od lat w polskich bibliotekach. Jedyne, co można by do nich dodać, to w przypadku dokumentów starszych, a szczególnie nie mających zapisanej ani daty wydania ani druku dobrze byłoby cytować adres wydawcy lub drukarza wraz z nazwą ulicy – co często pomaga przy identyfikacji wersji lub wydania dokumentu. Przy stosowaniu skrótów m.in. [S.l.]; [s.n.] czy przed datą: ante, post, et al. zaleca się używanie form łacińskich, mimo iż Norma Polska dopuszczała także formy polskie.

Tablica 12. 260 – Adres wydawniczy (NP)

WSKAŹNIKI – niezdefiniowane

PODPOLA

| **a** Miejsce wydania (P) : | **b** nazwa wydawcy (P) , | **c** data wydania (P)
 (| **e** miejsce druku (NP) : | **f** nazwa drukarni (NP) , | **g** data druku (NP)).

pole kończy się kropką

NORMA ISBD

Miejsce wydania : nazwa wydawcy, data wydania (miejsce druku : nazwa drukarni, data druku).

Niektóre cechy fizyczne dokumentu w postaci kodowanej podaje się w podpolach pola 007, ale ponownie zapisuje się je w polu 300, czyli polu odpowiadającemu strefie 5 opisu bibliograficznego. W podpolu **a** (tabl. 13) zawiera się informacje zalecane w normie w punkcie 3.5.1 oraz w 3.5.2, czyli określenie rodzaju dokumentu kartograficznego, np. atlas, diagram, globus, mapa, model trójwymiarowy, mapa plastyczna, profil, mapa satelitarna, rzut czy widok. Tę informację poprzedza ilość jednostek opisu – 1 mapa, 2 profile, mapy, 121 map itp. Dalej, w przypadku atlasów, w nawiasie okrągłym zapisywana jest objętość, najczęściej zliczona liczba stron z mapami lub kart oraz stron tekstu. Podpole **b** – to technika wykonania, określenie wielobarwności oraz w przypadkach, gdy dokument kartograficzny nie jest wykonany na papierze, określenie materiału, na którym został sporządzony. Dalej wypełnia się podpole, postępując dokładnie według postanowień Polskiej Normy.

Tablica 13. 300 – Opis fizyczny (P)

WSKAŹNIKI – niezdefiniowane

PODPOLA

| **a** Określenie postaci fizycznej i (objętość (P)) : | **b** określenie sposobu wykonania (NP)
 ; | **c** format / wymiary (P) + | **e** oznaczenie dokumentu towarzyszącego (NP).

pole kończy się kropką

NORMA ISBD

Określenie postaci fizycznej i (objętość) : określenie sposobu wykonania
 ; format / wymiary, skł. wymiary + oznaczenie dokumentu towarzyszącego.

Tablice 14 i 15 przedstawiają budowę pól 440 i 490 wypełnianych, gdy opisuje się mapę, arkusz mapy lub inny dokument kartograficzny stanowiący integralną część większej całości, czyli w tym przypadku serii lub potraktowanej jako seria mapy wieloarkuszowej. To oznacza, że w pola 245, 255, 300 itp. wpisywane są dane dotyczące jednostki, którą w tym przypadku jest np. arkusz mapy. W tej sytuacji pole 440 lub 490 po wypełnieniu staje się polem jakby łączącym informacje o poszczególnych częściach/arkuszach wprowadzonych do bazy danych.

Tablica 14. 440 – Seria i mapa wieloarkuszowa (P) Forma do wyszukiwania

WSKAŹNIKI	pierwszy drugi 0–9	niezdefiniowany liczba znaków pomijanych przy szeregowaniu
PODPOLA		
a Tytuł serii (NP)	. n oznaczenie części / arkusza (P)	, p tytuł części (P)
, x ISSN (NP)	; v numeracja w obrębie serii (NP)	
		informacje także w polu 500
NORMA ISBD		
(Tytuł serii . oznaczenie części, tytuł części, ISSN ; numeracja w obrębie serii)		

Pola 440 i 490 różnią się między sobą jedynie formą zapisu, która w przypadku pola 440 pozwala na wyszukiwanie, a w przypadku pola 490 wyklucza taką możliwość. Oznacza to, że znając jedynie dane identyfikacyjne (godło i tytuł) jednego arkusza mapy, poprzez pole 440, które uprzednio wypełnił katalogujący, można wyszukać pozostałe arkusze tej samej mapy wpisane do jednej bazy. Jest to przydatne przy wyszukiwaniu i identyfikacji arkuszy jednej mapy. Niejako wadą tego pola może okazać się brak możliwości zapisu autora – pierwszego oznaczenia odpowiedzialności. Jeśli autor jest wspólny dla całości (przy mapach wieloarkuszowych najczęściej tak jest), to zapisany został w podpolu c pola 245.

W podpolu a pola 440 należy podać tytuł wspólny wraz z dopowiedzeniami. Zalecane jest zapisanie skali mapy, jeśli jest częścią tytułu całości. W następnych podpolach – n i p podawane są informacje dotyczące opisywanej części, czyli powtarzane dane z pola 245. W podpolu x instrukcja Biblioteki Kongresu poleca podawanie numeru ISSN – International Standard Serial Number. Ale w przypadku arkuszy map wydawanych w Polsce, albo żaden numer nie jest na nich zapisany albo podawany jest ISBN – International Standard Book Number.

Pola 490 używa się w przypadku występowania w dokumencie kartograficznym formy zapisu danych nie nadających się do wyszukiwania. W takiej sytuacji do pola wprowadza się dane odpisane z oryginału, a dla celów dodatkowego wyszukiwania tworzy się sformalizowany zapis w polach 800 i/lub 830.

Tablica 15. 490 – Seria i mapa wieloarkuszowa (P) Forma nie do wyszukiwania

WSKAŹNIKI	pierwszy	niezdefiniowany
	0	seria nie jest czynnikiem wyszukiwawczym
	1	seria jest czynnikiem wyszukiwawczym w innej formie
	drugi	niezdefiniowany

PODPOLA

|a Tytuł : dodatek do tytułu serii / oznaczenia odpowiedzialności dotyczące serii (P)

, **|x** ISSN (NP) ; **|v** numeracja w obrębie serii (P)

w celu wyszukiwania także pole 800 lub/i 830

NORMA ISBD

(Tytuł serii : dodatek do tytułu serii / pierwsze oznaczenie odpowiedzialności dotyczące serii ; następne, ISSN ; numeracja w obrębie serii)

Pola zasygnalizowane w tablicy 16. są niezwykle ważnymi polami mieszczącymi wszystkie istotne dla identyfikacji dokumentu kartograficznego informacje a dla których nie przewidziano miejsca we wcześniejszych polach lub o których podano tylko kodowane informacje. Zagadnienia te zostały szczegółowo omówione w cytowanej wielokrotnie Polskiej Normie, tu wspomnę jedynie o niektórych stale powtarzanych w rekordach dokumentów kartograficznych bazy Biblioteki Kongresu.

Pole 500 – Uwagi ogólne. Ponieważ w Normie pozostawiono katalogującemu możliwość wyboru tytułu właściwego spośród występujących na dokumencie, dlatego podstawową informacją w polu uwag będzie miejsce występowania cytowanego w polu 245 tytułu właściwego – tytuł okładkowy, tytuł grzbietowy, tytuł na verso itp. W tym miejscu nasuwa się pytanie. Jak po polsku nazwać „panel title”? Sformułowanie to jest stosowane przez Bibliotekę Kongresu w przypadku opisu katalogowego prawie wszystkich współczesnych składanych map turystycznych, gdy tytuł zapisany jest na wierzchniej stronie po złożeniu mapy – a po rozłożeniu mapy w graficznie wyodrębnionym prostokącie na verso mapy. Gdyby postąpić analogicznie jak w przypadku „cover title” – tytuł okładkowy, to można by używać sformułowania „tytuł panelowy”. Wydaje mi się, że nie byłoby to nadużycie językowe.

Kolejną informacją, ważną przy opisywaniu niektórych map lub atlasów, są określenia trudne do zakwalifikowania, ale wiele mówiące o doborze sposobu prezentacji, a mianowicie: szkolna, ścienna, konturowa, arkusz skorowidzowy. Takie zapisy powinny się znaleźć w uwagach, gdy nie występują w tytule dokumentu. Przy opisie planów miast dobrze byłoby dodać np.: niektóre budynki przedstawione perspektywicznie, naniesiono numerację domów lub parceli, spis ulic, narysowane i opisane linie komunikacji miejskiej. Nie należy zapominać o odnotowaniu faktu istnienia na arkuszach map indeksów nazw geograficznych, tekstów typu turystyczno-krajoznawczego, map pobocznych. Często starym mapom towarzyszy bardzo bogata szata graficzna narysowana poza treścią mapy,

np. zdobione kartusze tytułowe, herby władców lub miast, fotografie okolic, reklamy lub ogłoszenia.

Z rekordów dotyczących map i planów wydanych w Polsce, a zgromadzonych w Bibliotece Kongresu można wnioskować, że Amerykanie pole 500 powtarzają przy opisie jednego dokumentu wielokrotnie, jakby zaniedbując inne pola 5XX, np.: 501, 505 – mówiące o zawartości; pole 546 – o językach stosowanych w dokumencie. Nawiasem mówiąc, pole 505 używane jest tylko w przypadku konieczności opisanie map odpowiadających rangą mapie głównej. Małe mapy poboczne są jedynie sygnalizowane w polu 500.

Wszystkie pola 5XX poza polem 500 należałoby stosować równie często jak zalecają instrukcje opisów książek w danej bibliotece i chyba nie wyłamując się z ogólnie przyjętych tam zasad.

Tablica 16. 5XX – Uwagi – informacje ogólne (P)

500 <u>Uwagi ogólne</u> (P)	533 dotyczące reprodukcji (P)
501 <u>dotyczące prac współwydanych</u> (P)	534 dotyczące wersji oryginalnej (P)
502 dotyczące dysertacji (P)	535 dotyczące przechowywania oryginałów i duplikatów (P)
504 dotyczące bibliografii (P)	536 dot. źródeł finansowania dokumentu (P)
505 <u>sformalizowane uwagi dot. zawartości</u> (P)	545 <u>dotyczące bibliograficznych lub historycznych dat</u> (P)
506 dot. ograniczeń rozpowszechniania (P)	546 <u>dotyczące języka dokumentu</u> (NP)
507 <u>dot. skali dla dokumentów graficznych</u> (P)	547 dotyczące poprzedniego tytułu powiązane z polem 247 (P)
521 dotyczące przeznaczenia czytelniczego (P)	561 dotyczące proveniencji (P)
522 <u>dotyczące geograficznego zasięgu dokumentu kartograficznego</u> (NP)	586 dotyczące nagród (P)
530 dotyczące innej dostępnej postaci fizycznej dokumentu (P)	

Aby ułatwić zrozumienie podanych zasad, poniżej przedstawiono siedem wybranych przykładów, które zostały tak zapisane, by mogły stać się rekordami w bazie Biblioteki Narodowej.

Przykład 1.

```
007 aj canzn
008 010910s1805 at d |a| 0 ger nem i
034 1 a|b1300000
040 WA N|cWA N|ePNN
043 e pl |a e un
100 1 Reiffer, F.
245 00 Ost und West Galizien :|b nach den neusten beobachtungen /|c F.Reiffer.
255 [Ca 1:1 300 000], dwie podziałki liniowe: Masstab von 15 geographischen Meilen, 20 mil - 8,5 cm.
260 Wien :|bbey T. Mollo,|c 1805.
300 1 mapa :|bmiedz. kol. gran. ;|c 52x75 cm.
500 Na mapie narysowane granice polityczne.
500 Rzeźba terenu metodą kreskową.
500 Legenda wraz z podziałkami w lewym dolnym rogu mapy. W legendzie m.in. podział na okręgi administracyjne.
500 Marginesy mapy przycięte do ramki.
500 Tyt. i adres wyd. na tle słońca schowanego za chmury, na mapie.
700 1 Mollo, T.|e wyd.
```

Przykład 2.

007 aj canzn
 008 010911s1918 ua b |a| 0 pol nem i
 034 1 a|b600000
 040 WA N|c|WA N|ePNN
 043 e pl |a e un
 100 1 Kettler, J. I.
 245 00 Mapa Galicyi / |cred. J. I. Kettlera ; zarys A. Herricha ; przejrzał
 i poprawił Fr. Barański ; poprawił i uzupełnił J. Spett.
 250 Wyd. 5.
 255 Podziałka 1:600 000, podziałka liniowa w kilometrach, 80 km - 13 cm.
 260 Lwów :|bnakiadem Księgarni Polskiej Bernarda Połonieckiego,|c[ante 1918]
 |e(Głogów :|fLitografia i druk Karola Flemminga A.-G.).
 300 1 mapa :|blitogr. kolor ;|c67x101 cm, skł. 22x15 cm.
 500 Tyt. na okł. i na mapie.
 500 Rzeźba terenu - cieniowanie sepią.
 500 Legenda dotyczy linii kolejowych i dróg.
 500 Południk zerowy Ferro.
 500 Datowanie na podstawie podziału administracyjnego Galicji.
 700 1 Spett, J.|eOprac.
 700 1 Barański, Fr.|eOprac.
 700 1 Herrich, A.|eOprac.
 710 2 Księgarnia Polska Bernarda Połonieckiego
 710 2 Litografia i druk Karola Flemminga A.-G.

Przykład 3.

007 aj canzn
 008 010911s1889 at d |c| 0 ger nem i
 034 1 a|b864000
 040 WA N|c|WA N|ePNN
 043 e pl |a e un
 100 1 Schulz, R. A.
 245 10 R. A. Schulz's General Post und Strassenkarte der Kronlandes Galizien und
 Lodomerien Auschwitz, Zator und Krakau so wie des Kronlandes Bukowina.
 246 10 General Post und Strassenkarte der Kronlandes Galizien und Lodomerien
 Auschwitz, Zator und Krakau so wie des Kronlandes Bukowina
 246 14 Galizien und Lodomerien
 255 Maasstaeb (1:864 000), trzy podziałki liniowe: Deutsche oder
 Geographische Meilen 15=1°, 10 mil - 8,5 cm.
 260 Wien :|bVerlag und Eigenthum von Artaria & Co.,|c1889.
 300 1 mapa :|blitogr. kolor ;|c54x73 cm, skł. 20x13 cm ; w twardej okł.
 440 0 Artaria's General-Karten der österreichischen und ungarischen Länder ;|vNr. 12
 500 Legenda wraz z podziałkami liniowymi na dole mapy: Maasstaeb (1: 864000),
 Deutsche oder Geographische Meilen 15=1° - 10 mil odpowiada 8,5 cm oraz
 w austriackich milach pocztowych i kilometrach.
 500 Rzeźba terenu metodą kreskową.
 500 Tytuł właściwy z mapy, tytuł serii z okładki.
 500 Mapa poboczna: Plan von Lemberg. Maasstab 1:27 000, wym. 15x20 cm.
 500 W prawym górnym rogu mapy tabela z podziałem administracyjnym Galicji.
 710 2 Artaria & Co.

Przykład 4.

007 aj canzn
 008 010912s1898 ua |a| 0 pol nem i
 034 1 a|b750000
 040 WA N|c|WA N|ePNN
 043 e pl |a e un
 100 1 Kornman, S.

245 10 Inżyniera S. Kornmana mapa dróg bitych, żelaznych i wodnych Galicji i Bukowiny /|c^z zakładu kartograficznego G. Freytaga & Berndta we Wiedniu.
 246 10 Mapa dróg bitych, żelaznych i wodnych Galicji i Bukowiny
 246 14 Komunikacje Galicji i Bukowiny
 255 Skala 1:750 000, podziałka liniowa w kilometrach, 50 km - 6,5 cm.
 260 Lwów :|bⁿnakładem księgarni H. Altenberga,|c¹⁸⁹⁸|e^{(wiedź :|f^FFreitag & Berndt).}
 300 1 mapa :|b^litogr. kolor ;|c^{53x84} cm, skł. 21x14 cm +|e⁵³, [5] s. tekstu ; w twardej okł.
 500 W prawym górnym rogu mapy tabele i teksty.
 500 W dodatku tekstowym opis stanu komunikacji w Galicji oraz tabele statystyczne.
 500 Mapa komunikacyjna z naniesionym podziałem administracyjnym.
 500 W lewym górnym rogu kartusz z tytułem, skalą i podziałką liniową. W prawym górnym rogu mapy, tabele i teksty.
 501 Współwyd. z: Dodatek statystyczny do S. Kornmana Mapy Galicji i Bukowiny. We Lwowie : nakładem księgarni H. Altenberga, 1898 (Złoczew : Drukarnia Wilhelma Zukerkandla).
 710 2 Księgarnia H. Altenberga
 710 2 G. Freytag & Berndt

Przykład 5.

007 aj canzn
 008 010912s1911 ua |a| 0 pol nem i
 034 1 a|b¹⁵⁰⁰⁰⁰⁰
 040 WA N|c^{WA} N|e^{PNN}
 043 e pl |a e un
 100 1 Choroszewski, Wincenty
 245 10 Mapa językowa i wyznaniowa Galicji /|c^WWincenty Choroszewski.
 255 [Ca 1:1 500 000].
 260 Lwów :|bⁿnakładem autora,|c¹⁹¹¹|e<sup>([Lwów] :|f^(czcionkami drukarni Jakubowskiego i sp.).
 300 2 mapy :|b^litogr. kolor ;|c^{wym}. każdej 27x41 cm ; 2 szkice mapowe na kalce, każdy wym. 27x41 cm ; 4 s. tekst.
 500 Tyt. okł.
 500 Mapa językowa - w legendzie podział na języki: "Polski, Ruski i Niemiecki" oraz procentowy udział mniejszości językowych.
 500 Mapa wyznaniowa - w legendzie podział na wyznania: "Rz. katolickie, Gr. katolickie, Mojżeszowe i Ewangelickie" oraz procentowy udział mniejszości wyznaniowych.
 500 Skala obu map obliczona poprzez porównanie odległości.
 500 Do każdej z map dołączona kalka z mapą szkicową zawierającą stolice okręgów sądowych.
 500 Mapy poprzedzone wstępem autora i tabelą statystyczną.
 505 0 Galicja mapa językowa ; Galicja mapa wyznaniowa.
 700 12 Choroszewski, Wincenty.|t^GGalicja mapa językowa
 700 12 Choroszewski, Wincenty.|t^GGalicja mapa wyznaniowa
 710 2 Drukarnia Jakubowskiego i sp.</sup>

Przykład 6.

007 aj cafzn
 008 010912s2001 pl ack |a| 0 pol nem i
 020 8387771104
 034 1 a|b¹²⁵⁰⁰⁰⁰
 040 WA N|c^{WA} N|e^{PNN}
 100 1 Romer, Eugeniusz
 245 10 Polska :|b^mmapa fizyczna :1:1 250 000 /|c^oprac. E. Romer i T. Szumański ; Instytut Kartograficzny im. E. Romera ; oprac. red. i graf. Centrum Kartografii.
 246 13 tyt. znad ramki mapy |a^PPolska fizyczna
 255 Podziałka 1:1 250 000 (1 cm = 12,5 km).
 260 Warszawa :|b^CCentrum Kartografii,|c²⁰⁰¹.
 300 1 mapa :|b^kkolor ;|c^{wym} . 72x67 cm, skł. 25x14 cm.

500 Tyt. okł.
 500 Legenda zawiera m.in. skalę barw hipsometrycznych i batymetrycznych.
 500 Napis na mapie: Reedycję mapy wykonano z mapy Atlasu Geograficznego E. Romera
 wydanego we Lwowie w 1939 r. Nazwy województw dopisano. Mapę wydano za aprobatą
 prof. T. Romera, wnuka prof. E. Romera. Copyright, 1939, by Książnica-Atlas, Lwów.
 500 Na tylnej s. okł. skorowidz mapy operacyjnej 1:300 000 WIG.
 505 8 Zawiera 9 map pobocznych, wszystkie w skali 1:500 000: Gdańsk i Gdynia, wym. 12x11 cm.
 Warszawa, wym. 9x10 cm. Okręg Węglowy, wym. 10x13 cm. Tatry, wym. 7x13 cm. Kraków,
 wym. 5x5 cm. Poznań, wym. 6x5 cm. Lwów, wym. 5x5 cm. Łódź, 6x5 cm. Wilno, wym. 5x7cm.
 700 1 Szumański, T.
 710 2 Instytut Kartograficzny im. E. Romera
 710 2 Centrum Kartografii
 920 83-87771-10-4

Przykład 7.

007 aj canzn
 008 010913s2001 pl |a| 0 cze nem i
 020 8370007856
 034 1 a|b20000
 040 WA N|cWA N|ePNN
 041 0 polczegerengfre
 110 2 Kartografie Praha
 245 10 Praga :|bplan miasta : 2001 - 2002 /|cKartografie Praha, a. s.
 250 Wyd. 5 /|bred. Michał Starzewski.
 255 Skala 1:20 000.
 260 Warszawa :|bPolskie Przedsiębiorstwo Wydawnictw Kartograficznych im.
 E. Romera SA,|ccop. 2001.
 300 1 mapa :|bkolor ;|c66x97 cm, skł. 25x11 cm.
 500 Tyt. okł.
 500 Logo wydawcy/dystrybutora "COPERNICUS".
 500 Treść mapy w jęz. czeskim. Legenda w językach: pol., czes., niem., ang., fr.
 500 Skorowidz ulic.
 500 Nr kat. 53-012-11-01.
 505 8 Zawiera na verso 2 mapy poboczne: Centrum, 1:10 000, wym. 24x32 cm;
 Zamek Praski, skala nieobliczona, wym. 20x7,5 cm; Plan metra.
 700 1 Starzewski, Michał.|eRed.
 710 2 Polskie Przedsiębiorstwo Wydawnictw Kartograficznych im. E. Romera
 920 83-7000-785-6

*

Na zakończenie chciałabym udzielić jeszcze jednej dobrej rady – „Cały czas trzeba trzymać rękę na pulsie”. W lutym 2002 r. otrzymałam list informujący, że w polu 260 – Adresu wydawniczego Biblioteka Kongresu dokonała zmian.

Główną zmianą jest umożliwienie, w razie potrzeby, powtarzania całego pola. Czyli gdy rolę wydawcy przejmie inna firma, należy ponownie wypełnić pole 260. Sytuacja taka może się zdarzyć przy publikacjach wieloczęściowych, wydawanych sukcesywnie, jak serie lub mapy wieloarkuszowe. Bardzo dobrym przykładem jest mapa Europy Środkowej Reymanna w skali 1:200 000, wydawana od 1806 do 1908 r. Wydawali ją kolejno Gottlob Daniel Reymann, 1806–1835; Carl Wilhelm Oesfeld 1836–1843; Carl Flemming, 1844–1874 (w międzyczasie co najmniej dwie zmiany nazwy firmy); Königlich Preussische Gr. Generalstab 1874–1908.

Tablica 17. 260 – Adres wydawniczy (P)

WSKAŹNIKI	pierwszy (spacja)	stały wydawca
	2	wydawca w okresie od – do
	3	obecny wydawca / ostatni
PODPOLA		
a	Miejsce wydania (P)	: b nazwa wydawcy (P) , c data wydania (P)
(e	miejsce druku (NP)	: f nazwa drukarni (NP) , g data druku (NP)).
		<u>pole kończy się kropką</u>
NORMA	ISBD	
	Miejsce wydania : nazwa wydawcy, data wydania (miejsce druku : nazwa drukarni, data druku).	

Inny wydawca może przejąć obowiązki okresowo, np. od maja 1945 do czerwca 1951 roku i wtedy w podpolu **c** wpisujemy maj 1945–czerwiec 1951, oraz całość zapisu jest poprzedzona wskaźnikiem **2**.

Kolejna zmiana polega na tym, że w nowych rekordach bazy Biblioteki Kongresu do zapisywania tytułów pobocznych, czyli wariantów tytułów, stosowane jest pole 246, a nie jak do tej pory powtarzane pole 500. W polu 246 można zapis tytułu poprzedzić podpolem **i**, które zawiera informacje – treść wyrażenia wprowadzającego, np. miejsce występowania tytułu na dokumencie kartograficznych (przykład 6).

Słowa kluczowe: dokumenty kartograficzne, katalogowanie map i atlasów, rekord bibliograficzny, format MARC 21

The use of the MARC 21 format for bibliographic description of cartographic documents

Summary

The article is intended as a practical guide for staff of Polish libraries and archives who take part in the creation of a central catalogue of cartographic written matter of 19th century related to Polish territories. The author puts forward specific ideas of how to unify the bibliographic descriptions of maps and atlases held in collections around the country. Two previously existing documents serve as a point of departure: Polish Norm PN-N-01152-5 Opis bibliograficzny. Dokumenty kartograficzne (Bibliographic description, Cartographic documents), adopted by the Polish Committee for Standardization (PKN) in March 2001, and MARC 21 Concise Format for Bibliographic Data, developed in the Library of Congress, USA, used in Poland since 1995.

In order to illustrate the discussion, examples of bibliographic records to the third degree of detail are provided. The rules of making such records have not changed significantly until today.

Key words: cartographic documents, cataloguing of maps and atlases, bibliographic record, MARC 21 format